

Φεουδαρχικός Καπιταλισμός

Κατά τη τελευταία επίσκεψη μου στη Θεσσαλονίκη και εφόσον είχα ήδη κάνει μια λίστα με τα βιβλία που ήθελα να αγοράσω, βρέθηκα μπροστά στη συνηθισμένη έκπληξη του να ανακαλύπτεις ένα βιβλίο που δεν ήξερες ότι υπάρχει, αλλά γνωρίζεις πως πρέπει να το διαβάσεις. Έτσι λοιπόν είδα την, *Κριτική του Τεχνο-Φεουδαρχικού Λόγου* του Evgeny Morozon, μια ευθεία αναφορά στο γνωστό έργο του Καντ, αλλά και μια θέση που δεν περίμενα να βγει τόσο σύντομα. Αν έχουμε μόνο οριακά καταφέρει να ορίσουμε τι είναι τεχνο-φεουδαρχισμός, μπορούμε εξίσου γρήγορα να έχουμε μια κριτική για αυτόν;

Ο Morozon απαντάει θετικά σε αυτή τη μικρή (μόλις 88 σελίδες) κριτική προσπαθώντας να αποδομήσει την ίδια την έννοια του τεχνο-φεουδαρχισμού, αλλά χωρίς να επιθυμεί να την καταργήσει πλήρως. Αντ' αυτού επιδιόδετα σε μια αξιολογική κρίση των διαφόρων θεωρητικών επιχειρημάτων που έχουν αναπτυχθεί τόσο με έμφαση στην ιστορική φεουδαρχία του μεσαίωνα, όσο και στην μαρξιστική θεωρία πάνω στην φεουδαρχική οικονομική λογική, σε μια προσπάθεια για να πλασιώσει τη συζήτηση στο παρόντα χρόνο. Σιγά σιγά, κάποιες πρώτες διατυπώσεις ισχυρίζονται πως αυτό το νέο είδος καπιταλισμού που αναπτύσσεται μπορεί να είναι ένας 'καπιταλισμός χωρίς αστικές δομές', όπως διατείνεται ο Γερμανός κοινωνιολόγος Sighard Neckel ήδη από τις αρχές του 2010, γεγονός που δημιουργεί ερωτήματα για τη πιθανή εξέλιξη του καπιταλισμού χωρίς πολιτισμικό ή δημοκρατικό υπόβαθρο.

Αναπόφευκτα η συζήτηση εκτυλίσσεται σε θεωρητικές και διανοητικές διενέξεις που έχουν επιχειρήσει να απαντήσουν στη νέα μορφή του καπιταλισμού, όπως αυτός έχει εξελιχθεί τον 21ο αιώνα. Για τον Morozon, η διαμάχη μεταξύ Brenner και Wallerstein, σε συνδυασμό με τις παρεμβάσεις του David Harvey έχουν υπάρξει καθοριστικές, καθώς συγκλίνουν στη αντίληψη πως ο καπιταλισμός του σήμερα είναι μόνο κατ' όνομα καπιταλισμός και λειτουργεί περισσότερο με φεουδαρχική λογική, βασιζόμενος όλο και λιγότερο στην καινοτομία και όλο και περισσότερο στη συσσώρευση και ανατροφοδότηση του πλούτου εκ των έσω. Εδώ έρχεται να παραθέσει τη συμβολή της και η θεώρηση του γνωσιακού καπιταλισμού για να θέσει θέματα περί της ψηφιακής οικονομίας και της μεταμόρφωσης του παραγωγικού μοντέλου με μια πλατιά και υψηλά εκπαιδευόμενη μάζα εργατικού δυναμικού που χρησιμοποιεί τα δικά της μέσα παραγωγής προς όφελος του καπιταλιστικού κεφαλαίου.

Ο Morozon όμως πηγαίνει ένα βήμα παραπέρα στην κριτική του αξιολόγηση με αναφορά σε δύο κατεξοχήν θεωρητικούς του ψηφιακού καπιταλισμού: τη θεώρηση της Zuboff για τον καπιταλισμό

της επιτήρησης, αλλά και τη θεώρηση του Cédric Durand για τον τεχνο-φεουδαρχισμό. Με σαφείς αιχμές για τη μη-ριζοσπαστικοποιημένη ενναλακτική που προτείνουν οι συγγραφείς, ο Morozon αντιτίθεται στην νέα θεώρηση του Durand, αναφέροντας πως μπορεί η αλλαγή που έχει επιφέρει ο ψηφιακός καπιταλισμός να έχει οδηγήσει στην ιδιοποίηση τεράστιων κομματιών υπεραξίας από τους ψηφιακούς γίγαντες, αλλά η ίδια η λογική που κινεί αυτή τη δυναμική είναι βαθιά καπιταλιστική και όχι τεχνο-φεουδαρχική.

Αναφερόμενος στο τρόπο λειτουργίας των Big Tech (Amazon, Google, etc.), ο Morozon αναρωτιέται: πως γίνεται να μιλάμε για ένα νέο είδος καπιταλισμού, όταν στις σύγχρονες εταιρίες της ψηφιακής οικονομίας, βλέπουμε σημάδια που συναντώνται σε παραδοσιακές αντιλήψεις για τον καπιταλισμό; Εκκινώντας από αυτή ακριβώς την απορία, ο Morozon ισχυρίζεται πως οι θέσεις περί τεχνο-φεουδαρχίας, δεν αποτελούν εξέλιξη της μαρξιστικής θεωρίας, αλλά σημάδι της ανικανότητας της να αναλύσει και να κατανοήσει σε βάθος τους νέους τρόπους παραγωγής της ψηφιακής οικονομίας. Πολύ περισσότερο, ο Morozon αναδεικνύει την παραπάνω αδυναμία και ως προς της στενή σχέση που έχει ο ψηφιακός καπιταλισμός με το κράτος, καθώς η συμβολή του τελευταίου στη χρηματοδότηση και τροφοδότηση αντιβαίνει στα θεωρητικά σχήματα περι τεχνο-φεουδαρχισμού. Εν τέλει, για τον Morozon ο καπιταλισμός κινούνται πάντα προς την ίδια κατεύθυνση με τα μέσα που είχε στη διάθεση του και σταθερό χαρακτηριστικό της κατά Braudel προσαρμοστικότητα του.

Διαβάζοντας το βιβλίο και έχοντας μια σχετική γνώση για τη θεωρητική συζήτηση γύρω από το θέμα του τεχνο-φεουδαρχισμού, δεν μπορούσα παρά να συμμεριστώ τους προβληματισμούς του Morozon ως ένα σημείο. Ναι, οποιαδήποτε συζήτηση για την δυναμική του νέου ψηφιακού καπιταλισμού δεν μπορεί να γίνει εν κενώ χωρίς τη σημαντική συμβολή του κράτους, της γνωσιακής οικονομίας, και της σημασίας που έχουν τα logistics για την εδραίωση των Big Tech ως τα νέα πρόσωπα του καπιταλισμού. Από την άλλη όμως, αν δεν διαφοροποιήσουμε την παρούσα κατάσταση από τις προηγούμενες τότε πως θα μπορέσουμε να αναπτύξουμε τα κατάλληλα μέσα αντίστασης απέναντι στην καταστροφική δύναμη που ενυπάρχει στον σύγχρονο καπιταλισμό; Αν δεν κατανοήσουμε τις τρέχουσες συνθήκες με νέα εννοιολογικά πλαίσια τότε πως θα αναδείξουμε τα υπάρχοντα εργαλεία ανάλυσης και θα μπορέσουμε να τα χρησιμοποιήσουμε όσο πιο αποτελεσματικά γίνεται;

Ο Morozon δεν φαίνεται να δίνει τέτοιες απαντήσεις. Αλλά αυτό ίσως να επαφίεται σε εμάς.

Ο Λάζαρος Καραβασίλης είναι μεταδιδακτορικός ερευνητής στο Πανεπιστήμιο της Βρέμης